

EXAMENSARBETE

Våren 2007
Läraryrket

Den levande diskussionen kring sex- och samlevnadsundervisningen

Författare
Lovisa Losell
Jörgen Stenbeck

Handledare
Agne Paulsson

Den levande diskussionen kring sex- och samlevnadsundervisningen

Abstract

Studiens syfte är undersöka huruvida det finns en aktiv diskussion mellan lärare kring sex- och samlevnadsundervisningen i skolan, samt vad som upplevs som svårt att undervisa om. Undersökningen bygger på halvstrukturerade intervjuer med sex pedagoger på skolor i Skåne och Blekinge.

Resultatet visar att det i många fall saknas en aktiv diskussion kollegier emellan. Det som upplevdes som svårast var att finna en lämplig nivå och att nå fram till alla elever.

Ämnesord: Sex- och samlevnadsundervisning, Sexualundervisning, Kollegial diskussion, Diskussion, Samlevnadsundervisning

INNEHÅLL

1. Inledning.....	5
1.1 Bakgrund.....	5
1.2 Syfte.....	6
1.4 Studiens disposition.....	6
2. Litteraturgenomgång.....	7
2.1 Sex och samlevnadsundervisningens historik.....	7
2.1.1 Nyttan/behovet av sex och samlevnadsundervisning.....	9
2.2 Styrdokument och kursplaner.....	10
2.2.1 Grundskolan.....	10
2.2.2 Gymnasieskolan.....	15
2.3 Utredningar kring sex- och samlevnadsundervisningen.....	16
2.3.1 Nationell kvalitetsgranskning 1999.....	16
2.3.2 Redovisning av ett regeringsuppdrag avseende kursplanerna för gymnasieskolan....	17
2.3.3 Anledningar till bristande undervisning.....	18
2.4 Lärares roll.....	19
2.4.1 Svårigheter med sex- och samlevnadsundervisningen.....	21
2.5 Problemprecisering.....	21
3. Metoddel.....	23
3.1 Val av metod.....	23
3.2 Urval.....	24
3.3 Procedur.....	24
4. Resultatredovisning.....	25
4.1 Bakgrundsfrågor.....	24
4.1.1 Sammanfattning av bakgrundsfrågor.....	26
4.2 Sex- och samlevnadsundervisningen på din skola.....	26
4.2.1 Sammanfattning av Sex- och samlevnadsundervisningen på din skola	28
4.3 Gradering av olika ämnesområden inom sexualundervisningen.....	29
4.3.1 Gradering kring lärares och skolans roll.....	32
4.4 Lärares roll och diskussionen mellan lärare.....	35
4.5 Analys av resultat.....	38
5. Diskussionsdel.....	39
5.1 Diskussion och slutsatser.....	39
5.2 Validitet och reliabilitet.....	40
5.3 Förslag till framtida forskning.....	41
6. Sammanfattning.....	42
Referenser.....	44

Bilaga 1.....46

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Våra egna erfarenheter av sex- och samlevnadsundervisningen under vår skoltid, var att läraren tyckte det var pinsamt att undervisa oberoende om man var man eller kvinna. Då vi sedan själva undervisat har vi upptäckt att det saknas en pågående diskussion kring ämnet, och att det nästan kan synas vara ett ämne som stannar i en pärm i hyllan till nästa gång undervisning ska ske. Vi anser att målen är svårtolkade och detta gör det vanskligt att veta vad man ska lägga tyngd på.

Tillika ligger fokus på ämnets biologiska delar, och samtalet och reflektionen går förlorad.

Lärare glömmer lätt kopplingen mellan skolan och samhället, då de sexuella mönster och könsroller som finns avspeglas i hur elever och lärare betar sig och kommunicerar på sex- och samlevnadsundervisningen.

Under skoltiden är det viktigt att veta att elevernas personliga utveckling av sin sexualitet sker genom att de under tonåren utvecklas bort från sin självupptagenhet som gör att de engagerar sig i andra människor. Detta engagemang är känslomässigt på ett annat sätt än under barnets tidigare levnadsår. Utvecklingen från barn till vuxen sker genom att barnet föds med en sexuell drift, men att dess sexuella föreställningsvärld utvecklas i samspel med omgivningen. Denna föreställningsvärld kan lätt färgas av den ofta starkt sexualiserade bild som finns i samhället och inte minst i media. Risker är att ungdomar tror på den bild som ges och utformar sina sexualliv efter ouppnåeliga mål. Skolan och den undervisning som ges i sex- och samlevnad kan fungera som en motvikt till detta, och ge en annan, mer vetenskaplig och nyanserad bild av sexualitet. Tyvärr varierar kvaliteten på denna undervisning, vilket framkom i en kvalitetsgranskning som gjordes av Skolverket 1999.

Sex- och samlevnad är ett ämne som engagerar elever och ska ge dem möjlighet att vädra sina egna funderingar och värderingar. De ska kunna få svar på de frågor som uppkommer när man utvecklas till en vuxen individ. Det är därför av vikt att undervisningen är av god kvalitet och framför allt att undervisande lärare ska kunna känna trygghet och stöd från kollegor, då ämnet kan uppfattas som känsligt. Sex- och samlevnad är ett ämne som berör alla, genom hela livet.

1.2 Syfte

Syftet med detta arbete är att belysa problemet kring en kvalitetsmässigt bra sex- och samlevnadsundervisning och de attityder som finns.

Finns det en pågående diskussion i skolan kring undervisning i sex- och samlevnadsämnet? Vilka är då problemen kring denna och vilka möjligheter finns det för att den ska finnas? Genom utvärderingar som gjorts och intervjuer vill vi belysa ämnet och hitta kärnan i den kollegiala diskussionens dilemman då det gäller sex- och samlevnadsundervisningen.

1.3 Studiens disposition

Kapitel 2 är en genomgång av tidigare forskning och utvärderingar kring sex- och samlevnadsämnet ägnas åt detta, samt historik om sex- och samlevnad som skolämne.

Kapitel 3 är metodkapitlet som behandlar vilket val av metod vi haft, urval och procedur under arbetet med intervjuerna. Vi beskriver här hur vi gått tillväga under datainsamlingen och bearbetningen av insamlat material.

I kapitel 4 redovisar vi resultatet av vår intervjuundersökning.

Därefter följer en analys.

Kapitel 5 omfattar vår diskussion och de slutsatser som vi kan dra. Här värderar vi och diskuterar med våra egna tankar som utgångspunkt. Vi kommer även att diskutera undersökningen och dess tillförlitlighet.

Kapitel 6 är en sammanfattning av arbetet.

2. Litteraturgenomgång

2.1 Sex- och samlevnadsundervisningens historik

För att förstå utvecklingen av den moderna sex- och samlevnadsundervisningen är det av vikt att känna till vissa delar av ämnets historik i Sverige, främst från instiftandet av obligatorisk sex- och samlevnadsundervisning 1955 fram till Lpo94, men även andra händelser och beslut av vikt. Här följer en redovisning av viktiga punkter och årtal, med de förändringar som stadgades vid de olika tillfällena.

Den första dokumenterade sex- och samlevnadsundervisningen i Sverige sker 1901 vid en flickskola i Stockholm på initiativ av Karolina Widerström, vilken redan fyra år tidigare har hållit i seminarier i sexuell hygien vid lärarinneseminariet i Stockholm. Några år senare, 1921 publiceras ett betänkande kring spridningen av sexuella sjukdomar och dess smittorisker. Man ger redan här ett förslag till att sexualundervisning bör införas i skolan (www.rfsu.se).

En av de viktigaste händelserna för sex- och samlevnadsämnet utveckling är bildandet av Riksförbundet För Sexuell Uppllysning, RFSU, vilket bildades av Elise Ottesen-Jensen samt ett antal läkare i Stockholm 1933 (Fagerström, 1976). En av deras främsta mål var att avskaffa den lag vilken förbjöd all försäljning av preventivmedel. Denna lag avskaffades 1938 (www.rfsu.se). 1942 rekommenderade Sveriges regering att sexualundervisning skulle förekomma i folkskolan (Persson, 1993).

1955 blev sexualundervisningen obligatorisk i skolan. Man producerade till detta en handledning året efter. Kärnan i handledningen var att ingjuta en etik i ungdomar, som skulle resultera främst i äktenskap och därefter reproduktion. Syftet med handledningen var att skydda unga från de negativa sidorna av sexualiteten. Den biologiska skillnaden mellan pojkar och flickor utgjorde grunden för prevention och sexualuppllysning. Där budskapet var ”att pojkar i kraft av drift och intresse måste lära sig att lägga band på sig under det att flickorna måste hålla på sig – inför pojkars angrepp” Denna handledning kritiserades starkt då den menade att ”Undervisningen måste allvarligt hävda den uppfattningen, att avhållsamhet från sexuellt samliv under uppväxtåren är det enda skolan med gott samvete kan rekommendera.” Man trycker även på faran med homosexualitet, samt åtgärdsprogram mot sexuella närmanden. Uppfattningen var att unga rörde sig i en minst sagt sedeslös värld. (Centerwall, 2005)

I Lgr-69 finns att läsa att man ska integrera sexualundervisningen med samhällskunskap och religionskunskap. Det viktigaste är att eleven i sex- och samlevnadsundervisningen ska utveckla goda kunskaper om organens byggnad och ”andra biologiskt betydelsefulla fakta för sexuallivet” (Lgr-69).

Tillika belyser man att undervisningen ska vara saklig och allsidig, samt att föräldrar ska informeras om respekt för de värderingar som ligger till grund för undervisningen.(Lgr-69)

1977 utkommer en ny handledning från skolöverstyrelsen, vilken ersatte den tidigare från 1956. Innan arbetet med denna sattes igång, gjordes en utredning, USSU (Utredning rörande sexual- och samlevnadsfrågor i undervisnings- och upplysningsarbetet), för att lägga fram förslag till en ny handledning. Denna betonar att det givetvis är upp till varje lärare att bedöma hur materialet ska användas. (USSU, 1971)

Den nya handledningen behandlar till skillnad från den tidigare, unga kvinnors sociala situation, könsroller och sexuell medvetenhet. Syftet var att stödja unga i deras utveckling till vuxna människor, och lära dem att leva ansvarsfullt. På samma vis som i Lgr-69 trycks på att undervisningen ska vara saklig och allsidig (Centerwall, 2005).

Handledningen behandlar samlevnad mellan heterosexuella personer, homosexualitet, jämställdhet mellan könen samt hur man ska behandla sexualitet hos personer med handikapp. Tillika innehåller handledningen ett stort faktaavsnitt som ska vara läraren till gagn i undervisningen.

Läraren kan även hitta vad som ska behandlas, beroende på elevernas ålder, från lägsta åldrarna i grundskolan till gymnasiet. (Skolöverstyrelsen, 1977)

Det som tydligt skiljer 1977 års handledning från tidigare är att man accepterar att ungdomar har ett sexualliv, med eller utan partner. Man belyser att undervisningen ska passa

”både de som vill vänta och de som har erfarenhet av ett sexuellt samliv” (Skolöverstyrelsen, 1977)

En av de punkter som har kritiserats hårt är punkten där man menar att ett förhållande har mycket mer att ge än en tillfällig sexuell kontakt, vilken skulle komma att bli ett ämne för debatt. (Centerwall, 2005) I anvisningarna ligger ett tryck på vikten av samlevnad och fördelarna med äktenskap påpekas. Dock nämns samvetsäktenskap som ett alternativ vilket kan tolkas som ett steg mot acceptens för andra typer av samlevnadsformer (Skolöverstyrelsen, 1977).

I Lgr-80 ligger målet att man ska vidga och fördjupa kunskapen om sig själva och människans verksamhet, och hur människokroppen fungerar. Det som tyngdpunkten ska ligga på är frågor om sexualitet och samlevnad. Man gör alltså ingen vidare beskrivning, då handledningen från 1977 fortfarande gällde. I början av 80-talet upptäckts de första fallen av HIV/AIDS i USA och 1982 diagnostiseras det första fallet i Sverige (www.rfsu.se). Av denna anledning tillkommer 1989 en skrivning till läroplanerna vilken behandlar HIV/AIDS-frågan. Här poängteras att skolan inte ska behandla HIV/AIDS utanför ordinarie undervisning utan se till att integrera ämnet, och inte bara behandla det under korta och intensiva kampanjperioder (Kinderberg, 1997)

1995 kommer ett nytt referensmaterial, och inte en direkt handledning som tidigare. Skolan har då tillika fått en ny läroplan, Lpo-94 samt Lpf-94. I dessa nya läroplaner framgår att sex- och samlevnadsundervisningen ska vara ämnesövergripande. Rektorn ska ha det övergripande ansvaret, och även vara den som ser till att undervisningen blir ämnesövergripande. Undervisningen i sex och samlevnad ska undervisningen vara ett led i unga människors utveckling till egna individer och målet är att dessa ska kunna fatta egna beslut i olika situationer. De centrala etiska frågeställningarna behandlar abort och skydd mot sjukdomar. Referensmaterialet tar upp den egna sexuella viljan, integritet, samt basala anatomiska kunskaper. Målet med referensmaterialet är att ge läraren inspiration till hur man kan arbeta kring ämnet på ett bra sätt (Centerwall, 2005).

Gemensamt för alla dessa handlingar är att de är ”barn av sin tid”, och behandlar det som var aktuellt då de utkom. I handledningen från 1977 finns till exempel delar som presenterar teorier kring homosexualitet, samt tydligt fokus på jämställdhetsfrågan (Skolöverstyrelsen, 1977). Dock stryks inte homosexualitet som sjukdom ur Socialstyrelsen listor förrän 1979, även om det avkriminaliserades redan 1944 (www.rfsu.se).

2.1.1 Nyttan/behovet av sex- och samlevnadsundervisning

Sex och samlevnadsundervisning behandlas olika på olika ställen i världen. Vissa länder saknar helt undervisning, medan vissa använder sig av en undervisning vilken uppmuntrar till sexuell avhållsamhet. Detta kan stundtals även sättas i facket familjeplanering och Kina är en av de länder som uppvisar en mycket framgångsrik sådan, då stora delar av befolkningen

under tonåren och åren därefter inte skaffar familj. I de flesta fall beror detta på just familjeplaneringen eller familjepolitiken, vilket har resulterat i ett lågt antal tonårsaborter och ett effektivt medel mot befolkningsexplosion. Detta har skett delvis på grund av att avhållsamhet förordas, men även på grund av att preventivmedel finns att tillgå genom staten (Skolöverstyrelsen, 1977). I USA blir ca 800 000 unga flickor blir ofrivilligt gravida varje år och ca hälften av alla rapporterade fall av HIV upptäcks hos personer under 25 år. Samtidigt sker en undervisning för dessa elever som trycker på avhållsamhet, vilket är ett beslut taget av politiker (Pittman, 2006). Denna undervisning har resulterat i att endast en minoritet av eleverna får information om hur preventivmedel används och fungerar. I en undersökning i North Carolina framkom dock att föräldrarna främst såg att deras barn fick en så kallad ”comprehensive education”(Ito, Gizlice, Owen-O’Dowd, Foust, Leone & Miller, 2006), en undervisning vilken trycker på avhållsamhet som metod att föredra, men även gav information om preventivmetoder och liknade (Pittman, 2006).

Sexualitet handlar ytterst om identitet och självkänsla och detta gör att det blir mycket känsligt. Detta medför även att läraren själv kan känna sig osäker. Vissa centrala begrepp som homosexualitet, könssjukdomar och preventivmedel är dock ämnen som ska behandlas, enligt svensk tradition (Centerwall, 1995). Centerwall menar att detta är nödvändigt för att ungdomarna ska kunna se sig själv och fungera som en sexuell individ.

De senaste åren har spridningen av veneriska sjukdomar generellt ökat i västvärlden trots att informationen har blivit bättre och mer tillgänglig. Ungdomar väljer att ta större sexuella risker. Därför är det av vikt att skolan lägger tid på undervisning om detta.

2.2 Styrdokument och kursplaner

2.2.1 Grundskolan

De styrdokument som för tillfället gäller är Lpo-94, samt de kursplaner som reviderades år 2000. Sexualundervisningen läggs främst i biologiundervisningen.

I grundskolans kursplaner står följande mål att sträva mot:

”Eleven ska utveckla kunskap om kroppens byggnad och funktion” samt ”utveckla kunskap om pubertetens inverkan på individen” och ”utveckla förmågan att diskutera frågor om hälsa och samlevnad utifrån relevant biologisk kunskap och personliga erfarenheter” (Skolverket, 2000)

Efter nionde skolåret ska eleven:

”- ha kunskap om vad befruktning innebär”

”- ha kunskap om sexuallivets biologi, preventivmetoder och sexuellt överförbar smitta”

” – kunna föra diskussioner om sexualitet och samlevnad och därvid visa respekt för andras ståndpunkter och för olika samlevnadsformer”

En av de syften som kursplanen nämner är att:

”Utbildningen i biologi syftar också till att göra kunskaper och erfarenheter användbara för att främja omsorgen om och respekten för naturen och medmänniskorna” (Skolverket, 2000)

Enligt Lpo-94 är ämnenas syfte och roll i utbildningen inom det samhällsorienterande området att ge eleven möjlighet att se omgivningen i relation till sig själv och att även kunna förstå sig själv i relation till omgivning, hur eleven formar sin värld och formas av världen. Detta ska ge en grund för att kunna delta, ta ansvar och agera som medborgare i ett demokratiskt samhälle samt att medverka för hållbar utveckling. Huvuduppgiften är att utveckla elevens kunskaper om människan, verksamheter samt om förändringar i landskapet och i samhället. Syftet är att reflektera över mänskligt tänkande och handlande över företeelser i samhället, att kunna överblicka den egna och andras livssituationer, öka tryggheten för den egna identiteten samt kunskaper om hur vårt samhälle är baserat på kulturell och etnisk mångfald.

Karaktären och uppbyggnaden i samhällsorienterande kunskapsområdet behandlar människor, livsbetingelser och människans omvärld. Det tas även upp människans verksamhet och kulturella utveckling som politisk och kulturell varelse som människa bland andra människor samt som resursutnyttjare. Inom *demokrati som livsform och politiskt system* är det viktigt som medborgare att tolka, försvara och förankra demokratin för att varje människa ska kunna utveckla ett personligt förhållningssätt och demokratisk värdegrund som utgångspunkt för sitt handlande och tänkande i politiska och existentiella frågor. Det är även viktigt att låta

eleverna urskilja och bearbeta etiska situationer för att kunna se konsekvenserna av olika tillvägagångssätt och ställningstagande. I ämnena ingår det att reflektera och diskutera om begrepp som sexualitet, kärlek, identitet samt jämställdhet. Inom kunskapsområdet behandlas även relationer, samlevnad samt människosyn. I det samhällsorienterande perspektivet ingår det att kunna orientera sig och ta ställning om kränkningar av andra människor. Även en grund för tolerans mot oliktankande so skapas av förståelse för att företeelser kan uppfattas på olika sätt av olika människor, beroende exempelvis på klass, etnisk bakgrund samt kön. Inom *kulturella mönster och kulturell variation* ges grundläggande beskrivningar och analyser av religiösa och idémässiga traditioner som inslag iden väv som bildat och bildar människors livs- och referensramar. De samhällsorienterande ämnena behandlar regionala, lokala miljöer som bakgrund och förklaring till variationer i olika gruppers och individers levnadssätt, vanor och livsåskådningar. Även faktorer och livsmönster som påverkar människors liv och tankar liksom individens möjligheter att påverka sitt eget liv.

Bedömningens inriktning är att eleven ska ha en förmåga att utveckla och tillämpa kunskaper om människan, hennes verksamhet och omvärld.

Målen är

- Att utveckla förståelse av grundläggande existentiella och etiska synsätt och kan använda sin förståelse vid egna ställningstaganden,
- Att utveckla respekt för andra människors ställningstaganden men uppmärksammar och tar avstånd från sådana som innebär förtryck och kränkningar

I samhällskunskap är en av ämnens syfte och roll i utbildningen att förklara hur människor formar och formas av sina samhällen samt hur de organiserar sig för att uppnå gemensamma mål. Ämnet syftar även till att ge eleverna kunskaper att kunna ta ställning i frågor som uppkommer i ett samhälle präglad av ömsesidigt beroende och kulturell mångfald. Ämnet samhällskunskap bidrar till en förståelse och värdering där eleven ska kunna ta avstånd från och aktivt motverka olika former av förtryck och rasism samt främja aktningen för varje människas egenvärde oavsett kön, klass och etnisk bakgrund.

Ämnets karaktär och uppbyggnad tar upp i sin utbildning det etiska perspektivet där frågor kring demokrati, mänskliga rättigheter samt förtryck och makt i olika former diskuteras. Man lägger stor vikt på kunskaper om nationella minoritetens och invandrarens roll i samhället.

I bedömningen i ämnet samhällskunskap ska man utgå ifrån elevens förståelse av samspelet mellan människa och samhälle, hur människor påverkar samt påverkas av det samhälle de lever och verkar i.

Inom religionskunskap är ämnets syfte och roll i utbildningen att bidra till att utveckla frågan att förstå och reflektera över sig själv, sin omgivning, sitt liv och att kunna agera ansvarsfullt. Även frågor behandlas som människan ställs inför i livet. Syftet med religionskunskap att förstå hur människor tänker, handlar och formar sina liv i ett internationaliserat samhälle baserat på etnisk och kulturell mångfald. Ämnet bidrar också med fördjupande kunskaper och problematiserande grundläggande demokratiska värden som människans egenvärde, människors lika värde och omsorg om de svaga. Syftet är att öka elevens etiska medvetande och skapa en handlingsberedskap inför jämställdhets- och fredsfrågor.

Inom ämnets karaktär och uppbyggnad beskrivs religionen i kulturer som något allomfattande som hänför sig till människans relation till hela sin tillvaro. I religionskunskap tar man upp ämnet *livsfrågor och livstolkning* genom att punktera människans frågor inför livet och tillvaron oavsett om de uttrycks religiöst eller inte. Det förklaras även att människan har mer eller mindre strävan av att finna sammanhang genom att tolka och tyda tillvaron och detta uttrycks i traditioner, riter, myter och berättelser. Ämnet *etik* behandlar etiska frågor som berör människan genom att hon i konkreta upplevelser möter frågor som har med gott och ont, rätt och orätt att göra. I *tro och tradition* förklaras det i ämnet att människor är lika värda trots sina olikheter. Ämnet belyser även samlevnad och jämställdhet ur ett religions- och livsåskådningsperspektiv. Konsekvenser av ställningstaganden i religiösa frågor för livsbeslut och relationer mellan människor behandlas också i ämnet.

Bedömningen i religionskunskap lägges på elevens reflektion av frågor om rätt och orätt, synen på människa och samhälle, livets ursprung, mål och mening.

Målen är

- Att känna till förhållanden och olika levnadssätt i det lokala samhället och de viktigaste rättigheter och skyldigheter som gäller varje enskild individ,
- Att ha kännedom om människors livsvillkor i olika kulturer,
- Att känna till grundläggande mänskliga rättigheter och skyldigheter,

- Att kunna reflektera över människors villkor och hur dessa skiftar utifrån kön och social och kulturell bakgrund,
- Att ha kunskaper om internationella förhållanden samt kunna diskutera relationer och samarbete i ett globalt perspektiv,

Ämnenas syfte och roll i utbildningen för naturorienterande ämnen är att ta upp frågor som den egna existensen, livet och livsformerna och finna svar till dessa. Syftet med utbildningen är att skapa hållbar utveckling och utveckla omsorg om människor.

De naturorienterande ämnenas karaktär och uppbyggnad tar man upp ämnet *kunskapens användning*. I detta ämne belyser man hälsofrågor i undervisningen för att eleven ska utveckla en förmåga att använda naturvetenskapligt kunnande som argument vid ställningstaganden. Synsättet att naturvetenskaplig kunskap är en mänsklig konstruktion är centralt och att den utgör argument för värderande ställningstaganden, beslut och åtgärder. Det centrala är även att utbildningen lyfter fram ett brett spektrum av argument som etiska, estetiska, kulturella och ekonomiska, som har relevans i diskussioner exempelvis om människans sätt att leva tillsammans och använda naturen.

Bedömningen i de naturorienterande ämnena när det gäller ämnet *naturvetenskaplig förståelse av omvärlden* är genom elevens förmåga att kunna beskriva och förklara omvärlden ur naturvetenskapligt perspektiv. Detta kan ske genom samtal och diskussioner där eleven uttrycker sina tankar och frågor med hjälp av begrepp och teorier. I ämnet *naturvetenskapens karaktär* ingår i bedömningen elevens kunskap om hur historien har bidragit och bidrar till att forma människans uppfattning om sig själv och sin omvärld.

Målen är

- Att kunna använda kunskaper om människan och hennes verksamhet som argument för ståndpunkter i frågor om hälsa och samlevnad.
- Att ha kunskap om människans utveckling

I biologi är ämnets syfte och roll i utbildningen att beskriva och förklara människans förundran och nyfikenhet inför det levande.

I ämnets karaktär och uppbyggnad belyser man ämnet om *människan*. I detta ämne behandlas människan som en biologisk varelse. Det ingår kunskaper om cellen, om de inre organen och deras funktion samt hur dessa fungerar. Frågor som hälsa, kärlek, sexualitet och samlevnad belyses.

Bedömningen i biologi riktar sig dels mot elevens insikter hur historien har förändrats och hur den bidragit och bidrar till att forma människans uppfattning om sig själv och sin omvärld

Målen är

- Att känna till viktiga organ i den egna kroppen och deras funktion,
- Att ha insikt om människans fortplantning, födelse, pubertet, åldrande och död,
- Att ha kunskap om vad befruktning innebär,
- Att ha kunskap om sexuallivets biologi, preventivmetoder och sexuellt överförbar smitta,
- Att ha kännedom om den egna kroppens organ och organsystem samt hur de fungerar tillsammans,
- Att kunna föra diskussioner om sexualitet och samlevnad och därvid visa respekt för andras ståndpunkter och för olika samlevnadsformer,

2.2.2 Gymnasiet

I gymnasieskolan finns kursplaner i biologiämnet där det står att:

”ha kunskap om reglering av och samspel mellan människans organsystem” (Skolverket, 2000)

I gymnasieskolan finns det skrivet att rektorn har särskilt ansvar för att eleverna ska få sex- och samlevnadsundervisning. Dock är det i botten reglerat av skollagen i gymnasieskolan, liksom i grundskolan.

2.3 Utredningar kring sex- och samlevnadsundervisningen

2.3.1 Nationell kvalitetsgranskning 1999

Skolverket gjorde 1999 en kvalitetsgranskning av sex- och samlevnadsundervisningen i 80 svenska skolor. Inspektörer granskade skolorna utifrån fem olika perspektiv för att få fram kvaliteten. Utifrån detta delades skolorna in i olika kategorier beroende på det resultat som framkommit genom granskningen. (Nilsson, 2005)

Skolorna delades upp i tre kategorier från grupp 1 till grupp 3, där grupp 1 motsvarade en variationsrik undervisning och där rektorn uppfyllde sitt ansvar som styrande kraft. (Skolverket, 1999)

Regeringen lade fram att ett jämställdhetsperspektiv skulle lyftas fram, och utöver detta även ett riskperspektiv respektive ett främjande perspektiv, ett barn-/elev- respektive ett vuxenperspektiv samt synen på lärande- reflektion eller information.

Större delen av de elever som ingick i granskningen fick huvuddelen av sin sexualundervisning i skolår 8. För många av dessa var undervisningen traditionell och bokbunden. Tillika var samtal och frågor utan större utrymme. På detta vis kvalificerade större delen av dessa skolor sig till kategori tre. I granskningen fanns 51 grundskolor och 39 gymnasieskolor. 22 grundskolor och 11 gymnasieskolor placerades i kategori 3, och endast 4 grundskolor och 6 gymnasieskolor i kategori 1.

De skolor som hade en rik och varierad sex- och samlevnadsundervisning, och där rektorn tog sitt ansvar, hade en ämnesintegrerad undervisning med tydligt nedskrivna mål. Dessa skolor placerade sig i kategori 1. Det som skiljer kategori 2 från kategori 1 är att rektorn inte samordnar verksamheten lika tydligt och att det heller inte fanns tydliga mål på samma sätt.

I kategori 3 återfanns skolor där sex- och samlevnadsundervisningen endast låg under biologiämnets lektionstimmar och inget i övrigt. Rektorn tog inte heller något tydligt ansvar.

Det framkom att endast ett litet fåtal av granskade skolor hade direkta nedskrivna mål för sex- och samlevnadsundervisningen. Vid särskolorna fanns däremot uttalade målsättningar med undervisningen. Då det rör biologin i grundskolan finns nationella målangivelser, men dessa specificerar endast de biologiska målen och inte de övriga delarna inom sex- och samlevnad.

Gemensamt för de flesta skolor var att det saknades en diskussion kring perspektiven på undervisningen. Det framkom att det genomgående på granskade skolor saknades dokumentation kring ämnet samt att det saknades utvärderingar och uppföljningar. Om det saknas mål finns det då heller inget att utvärdera mot. Detta försvårar för rektorerna och deras styrning av undervisningen. Ett problem var att personalen saknade kunskap om rektorns övergripande ansvar i ämnet och därför inte heller visste vilka riktlinjer undervisningen följde. Då det kom till jämställdhetsperspektivet valde många skolor att satsa på tjejgrupper för att stödja tjejerna i deras utveckling, men att det inte alls var lika förkommande att man gjorde samma sak med pojkarna. Skolans mål bör vara att stödja båda könen och inte bara det ena eller det andra. En slutsats var att ju mer sexualitet och samlevnad togs upp i olika ämnen ju större blev det främjande perspektivet. Dock verkar skolan främst lägga tyngd vid de biologiska kunskaperna. För att få en mer främjande undervisning skulle alltså en dialog mellan olika ämnes lärare behövas. Det finns även lärare som inte vill eller känner att de saknar kunskaper och engagemang för ämnet. Då måste rektor gå in och se till att lösa problemet så att alla elever ändå får samma tillgång till ämnet. Skolledningens roll framställs i granskningen som avgörande. Det behöver finnas en klar ansvarsfördelning och samordning. Särskilt viktigt är rektorns ansvar i gymnasieskolan.(Skolverket, 1999)

Skolverket (1999) ger ett antal förslag till åtgärder. Det finns i skolan ett behov av att utveckla ämnesområdet sexualitet och samlevnad. Fler skolor skulle behöva utveckla sätt att förankra ett jämställdhetsperspektiv i frågan så att elever av båda könen ska få likvärdig men ändå anpassad undervisning. Som slutsats visar granskningen att det behövdes vidtas åtgärder på flera nivåer, både lokalt och nationellt, och att det fanns ett behov av kompetensutveckling. Skolorna behöver även dokumentera bättre vad som gäller på enskild skola och de olika ämnena, och formulera detta i tydliga mål. Det viktigaste är dock att rektor ska ha det sammanhängande ansvaret för ämnet (Skolverket, 1999).

2.2.2 Redovisning av ett regeringsuppdrag avseende kursplaner för gymnasieskolan 2007

Skolverket gjorde på uppdrag av regeringen 2006 en översyn över målen av sex- och samlevnadsundervisningen på gymnasiet. Många gymnasieskolor samlade denna undervisning under kurser som "Livskunskap", och som oftast organiserades som lokala kurser inom ramen för individuella val. Problem i samband med dessa var att vissa skolor

gjorde dessa obligatoriska och att man på vissa andra inte erhöll något betyg efter avslutad kurs. Det var önskvärt att skolan skulle göra sex- och samlevnads så ämnesövergripande som möjligt, och att detta skulle bekräftas i kursplaner. På detta vis skulle ämnets status stärkas och få en starkare position i gymnasieskolan.

Skolverket arbetade ihop med HomO, och valde därefter att angripa området från ett demokratiskt och jämställdhetsperspektiv, där man utgick från de fem diskrimineringsgrunderna: kön, etnicitet, religion, funktionshinder och sexuell läggning. På detta vis ville man även belysa vikten av att likställa sexualundervisningen med övriga mänskliga rättigheter. Kunskapsområdet skulle spänna över kärnämnen historia, religion, samhällskunskap, naturvetenskap, svenska och idrott och hälsa.

Skolverket gjorde även i denna rapport en kort beskrivning om vad de olika ämnena skulle omfatta. (Skolverket, 2006)

Denna rapport blev inaktuell under senare delen av 2006 på grund av att GY-07 återkallades. (Skolverket 2006)

2.2.3 Anledningar till bristande undervisning

Båda rapporterna pekar på att det finns en brist i den sex- och samlevnadsundervisning som tillhandahålls eleverna, oavsett om det handlar om den obligatoriska undervisning som sker på grundskolan eller om det är den valbara delen i gymnasiet. I rapporterna framgår att ämnet bör behandlas som tvärvetenskapliga och spänna över de samhällsvetenskapliga ämnena såväl som språk och idrott. Rektorn är den som har det övergripande och särskilda ansvaret att se till att undervisningen blir tvärvetenskaplig på bästa möjliga vis.

Skolverket (1999) behandlade både grundskolor och gymnasieskolor i sin utvärdering och kategoriserade efter den kvalitetsmässiga standarden. Det slås fast att sex- och samlevnad bör vara ämnesövergripande för att undervisningen ska fungera på bästa möjliga vis, och på de skolor där så var fallet var också undervisningen av högre kvalitet.

Jämförelse mellan skolverket 2006 och skolverket 1999 kan man urskilja att enligt skolverket 1999 lades en stor vikt på jämställdhetsperspektivet, riskperspektivet, främjandeperspektivet, barn- elev respektive vuxenperspektivet samt synen lärande - reflekterande eller information. Enligt skolverket 2006 lades vikten på jämställdhetsperspektivet som utgick ifrån de fem diskrimineringsgrunderna: kön, etnicitet, religion, funktionshinder och sexuell läggning. En skillnad mellan gymnasiet och grundskolans jämställdhetsperspektiv kan vara att man i

grundskolan inte använde sig av samma diskrimineringsgrunder. Varför man tar upp de andra perspektiven i grundskolan kan bero på ålder av eleverna jämfört med gymnasiet där dessa elever är vuxna människor.

Enligt Skolverket (2006) var det önskvärt att sex- samlevnad var ämnesövergripande och detta skulle befastas i kursplanerna. Man skulle då använda sig av kunskapsområdena historia, religion, samhällskunskap, naturkunskap, svenska och idrott och hälsa. Jämför man detta med skolverket 1999 att för att få en rik och varierande undervisning skulle rektorn ta ansvar, det skulle ske en ämnesintegrerad undervisning och tydliga mål skulle skrivas. Problemet enligt skolverket (1999) är att huvuddelen av elevernas sexualundervisning sker i skolår 8. Om sexualundervisningen varit under skolåren 7, 8 och 9 då hade man kunnat utveckla sexualundervisningen mer ämnesintegrerat och målen hade varit tydligare och lättare att skiva.

Sammanfattningsvis för att få en bättre sexualundervisning i grundskolan krävs att skolöverstyrelsen gör en ny granskning. I gymnasiet krävs det också att skolöverstyrelsen gör en ny granskning och tittar tillbaka på Gy-07. Enligt kvalitetsgranskningen 1999 visade att läroplanen gav friutrymme som skapade frustrationer på grund av att de gav lite vägledning (Hela livet). 2005 gjorde RFSU en enkätundersökning, vilket pekade på att ytterst få skolor behandlade homo-, bi- och transexualitet i sina skolplaner. Detta gjorde att den dåvarande skolministern Ibrahim Baylan lovade att läroböckerna skulle moderniseras och bli bättre (Helsingborgs Dagblad, 2000).

2.3 Lärarens roll

Lpo-94 lägger upp riktlinjerna för läraren under flertalet olika punkter. Läroplanerna är de dokument som näst efter skollagen har den största betydelsen för läraren. Där finner man att läraren skall:

”klargöra och med eleverna diskutera det svenska samhällets värdegrund och dess konsekvenser för det personliga handlandet” (Lpo-94)

samt

”öppet redovisa och diskutera skiljaktiga värderingar, uppfattningar och problem” (Lpo-94)

Ämnena sexualitet och samlevnad ger möjlighet för läraren att skapa en dialog med eleverna. Under samtalen kan läraren verka som en vägledare, men även en källa till kunskap.(Centerwall, 1995)

Samlevnadsundervisningen är en av de mest tacksamma för en lärare att undervisa i och många unga känner att det är ett ämne som verkligen berör dem.

Som lärare behöver man se den stora skillnaden som finns mellan olika elever i fråga om utveckling och mognad. En av lärarens viktigaste roller är att alla dessa elever ska känna sig sedda. Enligt Centerwall (1995) pågår all undervisning om sexualitet och samlevnad bäst i en levande dialog som man skapar tillsammans med läraren.

Som lärare för en klass i samtal om sexualitet och samlevnad ska man dels vara vuxen, som tar ansvar för diskussionens gång och skapa trygghet och även stå för en del sunda värderingar.(Centerwall, 1995)

Ett stort problem är att lärarhögskolorna inte ger sex- och samlevnad som en obligatorisk kurs, och att många lärare därför inte har fått någon undervisning i ämnet själva. Detta medför en kompetensbrist och gör givetvis att undervisningen i landets skolor blir ojämn. (Knöfel Magnusson/Olsson, 2005)

Många lärare ansvarar för samlevnadsundervisningen påtalar om bristen på undervisning kring sexualitets- och samlevnadsfrågor på lärarutbildningen och detta problem har ännu inte lösts. (Bäckman, 2003)

Sex- och samlevnadsundervisningen har blivit ett utsatt ämne, och därmed också lärarna som undervisar i det. Ett av lärarens stora dilemman blir till exempel huruvida denne måste ta ställning till allt. Detta gör att läraren klamrar sig fast vid det välkända, de biologiska begreppen och om smittskydd.(Olsson, 2005)

Som lärare är det av vikt att få fram vettiga diskussioner, som motvikt till tjej- respektive killsnacket med kompisarna. Man kan arbeta med känslöargument, dialoger och samtal. På samma sätt är det viktigt att ge sina elever bättre självkänsla och mod att stå för sina värderingar. Ett mål för läraren kan vara att med samlevnadsundervisningen genom diskussioner och dialoger skapa självkänsla hos eleverna, i regel tonåringar.

Bäckman (2003) menar att:

”en ambition som lärare är att få undervisningen ska sätta igång tankeprocesser, till exempel för attityder samt att öka toleransen för vissa saker”. (Bäckman, 2003, s. 34)

Ett arbetssätt som kallas dubbelt dialogiskt, kan därför vara användbart. Lektionerna byggs upp kring dialoger med frågor och svar. Undervisningen i sin helhet utformas sedan i en dialog med eleverna, och som genom ständiga utvärderingar ventileras med kollegor.

Utvärderingar är ett gott verktyg för utvecklingen av ämnet, lärarrollen och pedagogiken, och läraren kan därigenom även få veta vad som önskas av eleverna och vad som kan ändras (Bäckman, 2003).

2.3.1 Svårigheter med sex- och samlevnadsundervisning

En av de stora svårigheterna med sex- och samlevnadsundervisningen är var man ska lägga fokus. Vissa menar att det är viktigast att fokusera på samlevnadsdelen, då elever verkar vara mest intresserade av sex. Andra, till exempel en tillfrågad skolsköterska anser att eleverna behöver lära sig mycket mer om sex då det finns så många missförstånd kring ämnet hos ungdomarna (Giota/Lander, 2004). I ett klassrum finns det även lika många elever som erfarenheter och mognadsnivån elever emellan varierar starkt. Lärarens främsta bryderi är då ofta hur denne ska nå fram till samtliga individer. Risken finns även att man problematiserar ämnet för mycket. Ungdomarna behöver kunna känna igen sig för att kunna ta till sig de kunskaper som förmedlas. I majoriteten klasser möter läraren elever som har en annan kulturell bakgrund än den svenska, och dessa elever har ofta med sig andra värderingar hemifrån än de svenska. Läraren tvingas här ställas inför frågor om vad som ska förmedlas, hur mycket som behövs och om eleverna kan finna undervisningen stötande. Det är dock inte säkert att eleverna tycker att det är något fel och att de vill ha precis samma undervisning som elever med svensk bakgrund (Centerwall, 1996).

2.4 Problemprecisering

Efter litteraturgenomgång är det tydligt att sex- och samlevnadsämnet berör alla, både lärare och elever. De lärare som idag jobbar inom skolan är i olika åldrar och har själva upplevt undervisning på olika premisser. Äldre lärare har erfarenhet av flera olika handledningar och läroplaner. Utredningar pekar på att på de skolor som har en god kollegial diskussion ofta har en kvalitetsmässigt bättre undervisning. Dock tycks dessa saknas på ett stort antal skolor. Detta bör bero på, som nämnt, att sex- och samlevnadsämnet berör samtliga inblandade. Därför har vi valt dessa frågor till vår undersökning.

Vilka områden inom sex- och samlevnad är svårt att prata om?

Hur diskuterar lärare sex- och samlevnadsämnet?

3. Metoddel

3.1 Val av metod

Enligt Patel och Davidson (2003) är syftet med kvalitativ intervju att hitta och identifiera egenskaper och tillstånd kring något, till exempel den intervjuades världsuppfattning eller liknande. Man kan alltså inte i förväg formulera svar åt respondenten och därför kan man heller inte med enkelhet avgöra vilka svar som är "sanna".

Vi har valt den kvalitativa intervjun, vilken har en hermeneutisk inriktning och innehåller frågor som är personliga och där intervjuaren kan ge egna exempel från sina erfarenheter i ämnet. Det ger utrymme till att se resonemang från olika vinklar.

Intervjun ger tillika den bästa möjligheten för intervjuobjektet att reflektera kring de frågor som ställs denne.

Vi har även valt att arbeta med Likert-skalan där den intervjuade får möjlighet att instämma i eller ta avstånd från ett antal påståenden med hjälp av en femgradig skala. Den intervjuade fick då även möjlighet att resonera kring varför de gav just den graderingen till vardera fråga.

Enligt Kvale (1997) finns det risk att forskaren kan göra missvisande urval av intervjuarens innehåll. Därför menar Kvale att intervjumaterialet är en tolkningsfråga. När vi presenterade intervjudata utgick vi ifrån vårt syfte och mål med arbetet eftersom intervjuerna var diskuterbara.

Metoden i vårt insamlade material blandades med olika angreppssätt och tekniker för att skapa en mening. Kategorisering och meningskoncentrering användes som angreppssätt. Av intervjusvararen skapades en allmän bild för att kunna dela in svaren i olika teman med grundläggande utgångspunkt från våra olika frågeställningar. Lärarnas svar gjordes mer överskådliga och sammanfogande genom att deras utsagor gjordes till kortare citat. I analysen om skillnader och likheter kategoriserades informanternas utsagor. Syftet var att synliggöra informanternas egna tankar kring de aktuella frågorna och fenomen. Enligt Kvale kallas detta för symptomatisk tolkning. Två frågeställningar har lyfts fram som betydelsefulla och anmärkningsvärda för arbetets syfte och mål. Vilka möjligheter finns för en diskussion kring sex och samlevnad? Vilka hinder finns för denna diskussion?

3.2 Urval

Vi valde pedagoger som undervisade i biologi i grundskolans senare del alternativt naturkunskap i gymnasieskolan. Dessa pedagoger valdes av anledning att det i målen för biologi är tydligast uttalat att det ska ske en undervisning i sex- och samlevnad. Fyra intervjuade, två män och två kvinnor, var grundskollärare och övriga två, båda män, undervisade på gymnasiet.

3.3 Procedur

Intervjupersonerna kontaktades via telefon eller e-post, då de blev informerade om intervjuens form och att det skulle finnas två personer närvarande vid intervjun. Intervjupersonerna är anonyma och de fick innan intervjun veta att den skulle handla om sex- och samlevnadsundervisningen. Samtliga intervjuer spelas in på kassetband, vilka förstörs efter färdig analys av diskretionsskäl. Intervjuerna skrivs ut och analyseras utifrån inspelningarna. Intervjun är att betrakta som halvstrukturerad med givna frågor och med följdfrågor.

4. Resultatredovisning

Vi har valt att dela upp våra frågor i olika kategorier, vilka är sex bakgrundsfrågor och *Sex- och samlevnadsundervisningen på din skola*, *Gradering av olika ämnesområden inom sex- och samlevnadsundervisning*, *Gradering av lärarens och skolans roll* samt *Lärarens roll och diskussionen mellan lärare*.

4.1 Bakgrundsfrågor

Våra bakgrundfrågor är:

Undervisar i vilka åldrar?

Kön + ålder?

Huvudämnen som du undervisar i?

Hur länge har du varit verksam?

Vilka åldrar har du undervisat i under din karriär?

Vad anser du är en god sex- och samlevnadsundervisning?

De intervjuade lärarna är mellan 27-56 och av båda könen.

Grundskolelärare

De fyra intervjuade undervisade i biologi, tre av dem även i kemi och fysik. En av dem undervisade även i matematik.

Den med längst yrkeserfarenhet hade undervisat i 31 år, den med kortast i 2 år.

Två av lärarna hade endast undervisat på grundskolans högstadium. Två av dem har även undervisat på gymnasiet och komvux.

Intervjupersonerna menade att det viktigaste med en god sex- och samlevnadsundervisning är att eleverna får lära sig om preventivmedel och anatomi. Två av lärarna menade att det var viktigt att eleverna får svar på alla de frågor de har om kroppen, känslor och pubertet.

Gymnasielärare

De båda intervjuade undervisade i biologi och naturkunskap. En av dem hade även kemi.

Den ena hade undervisat i 23 år, den andra i 27 år. De har båda undervisat på gymnasiet samt komvux.

Det viktiga med en bra sex- och samlevnadsundervisning är att eleverna får en fast biologisk grund. Detta menar de är viktigare på gymnasiet än i grundskolan, då det kan anses viktigare att diskutera känslor och mognad där.

4.1.1 Sammanfattning av bakgrundsfrågor

Likheter

Samtliga lärare undervisade i biologi. Samtliga menade att de anatomiska delarna var av vikt att undervisa om.

Skillnader

Det är en stor spridning i ålder mellan intervjuade. Det var fler manliga än kvinnliga lärare. Även variationen i antal undervisningsår var stor. En markant skillnad är att gymnasielärarna inte ville lägga någon större tyngd på att prata om känslor och utveckling.

4.2 Sex- och samlevnadsundervisningen på din skola

Våra frågor under rubriken sex- och samlevnadsundervisning på din skola är:

Vilken roll anser du att skolans sex- och samlevnadsundervisning har gentemot den bild som samhället ger av sexualitet och relationer?

Anser du att kunskapsområdet är ämnesövergripande? Varför/varför inte?

Hur satsar skolan på fortbildning inom detta område för personalen?

Är det någon skillnad beroende på om man är manlig eller kvinnlig undervisande lärare?

Vilka skillnader?

Grundskollärare

Alla menade att det i undervisningen är av vikt att man ska förbereda eleverna för vuxenlivet och att man ska kunna vara en motvikt till mediebilderna som förmedlas.

En av lärarna uttryckte sig på följande vis om sin undervisning:

Hur ska ungdomarna kunna veta vad som är normalt och "vanligt" om de inte får lära sig om kroppen från något annat än veckotidningar? Det känns som det är det vi ska syssla med här i alla fall, att normalisera.

Gymnasielärare

De båda intervjuade ansåg att det i gymnasiet var viktigt att ge en information med vetenskaplig bakgrund, med fokus på biologi. En av lärarna menade att det kan vara bra att slå hål på många av de myter som finns runt hur kroppen fungerar.

Grundskollärare

Samtliga lärare anser att kunskapsområdet ska vara ämnesövergripande. Andra ämnen utöver biologi som nämns är samhälle, religion. En lärare ansåg att musik kunde vara del i undervisningen. En annan lärare brukar arbeta ihop med svenskläraren kring olika texter och böcker som behandlar ungdomar och kärlek.

Gymnasielärare

Båda lärare anser att ämnet borde vara ämnesövergripande. Ingen hade dock erfarenhet av att arbeta med det på detta sätt. De menade att det inte fanns utrymme för detta i kursplanerna och att det var svårt att samordna undervisningen.

Grundskollärare

Tre av lärarna uppgav att skolan inte alls satsar på fortbildning. Ett av skälen var att rektorn inte ville lägga medel på kurser och liknande. Två av lärarna uppgav att de har gått kurser vilka har anordnats av ungdomsmottagningen, på eget initiativ utanför arbetstid. En lärare hade fått gå kurser där skolan hade ordnat med föreläsare. En av de lärare som hade gått kurser själv sa:

Det finns inte pengar att satsa på fortbildning som det är nu. Men det skulle behövas. Det är ju mycket som händer som inte vi i skolan vet tillräckligt mycket om...

Gymnasielärare

Ingen har fått någon fortbildning i skolans regi de senaste åren. En av dem har fått gå kurser tidigare, men denne påpekar att det är många år sedan. En orsak uppges vara ekonomin.

Grundskollärare

Tre av fyra lärare trodde att det fanns en skillnad mellan om man är kvinna eller man som undervisar. En menar att det på sin skola inte ska finnas någon skillnad då det finns en bra och öppen diskussion där.

Ja, det beror vad man undervisar om. Alltså på djupet. Jag tror en kvinna kan berätta mer av erfarenhet om till exempel menstruation.

Gymnasielärare

Den ena läraren menade att det säkert finns skillnader. Den andra menade att det inte borde finnas skillnader på gymnasiet, då det är vetenskapligare undervisning.

Jag önskar att det inte fanns en skillnad. Men det finns det nog. Jag vet inte varför men det känns som att man nog vinklar undervisningen efter sina egna erfarenheter.

4.2.1 Sammanfattning Sex- och samlevnadsundervisningen på din skola

Alla intervjuade lärare kände att sex- och samlevnadsundervisningen var viktig som motvikt till samhällets och medias bild av sexualitet. På de flesta skolor erbjöds ingen fortbildning med dålig ekonomi som främsta anledningen. Då det gällde genusfrågan menar de flesta att det finns en skillnad beroende på vilket kön undervisande är av, men att detta kunde undvikas med hjälp av en öppen diskussion kring ämnet mellan kollegor.

4.3 Gradering av olika ämnesområden inom sexualundervisningen

Hur lätt är det att prata med elever om könsorganens byggnad?

Hur lätt är det att prata med eleverna om smittskydd?

Hur lätt är det att prata med eleverna om preventivmedel?

Hur lätt är det att prata med eleverna om aborter?

Hur lätt är det att prata med elever om avancerade sexuella tekniker som till exempel analsex?

Hur lätt är det att prata med eleverna om onani?

Hur lätt är det att prata med elever om att vara kär?

Hur lätt är det att prata med elever om övergrepp och trakasserier?

Hur lätt är det att undervisa i sex- och samlevnad i klasser med en stor kulturell, religiös och etnisk variation?

Grundskollärare

Alla lärare graderade det som mycket lätt att prata om könsorganens byggnad. De menade att det var en självklar del i sex- och samlevnadsundervisningen.

Att tala om smittskydd upplevdes som relativt lätt. En lärare menade att det ibland kunde vara problematiskt att förklara sjukdomar lite mer ingående på ett lättförståeligt sätt. Dock ansågs smittskydd i regel att vara ett givet inslag i undervisningen.

Liksom smittskydd är preventivmedel lätt att prata om. En lärare sa:

Preventivmedel är jätteviktigt. Det enda som kan vara jobbigt är att hålla sig uppdaterad. Det kommer hela tiden nya metoder och preparat...

Aborter var ett ämne som upplevdes som svårare att prata om. Två av lärarna uppgav att de försökte att bara ge rent kliniska uppgifter om aborter för att det är väldigt svårt att möta alla elevers olika syn på saken. I en klass finns normalt elever med olika religiösa, moraliska och etniska bakgrunder och detta kunde medföra problem. Dock ansåg samtliga att det ändå var något man skulle ta upp i undervisningen. En lärare kommenterade ämnet med:

I min klass kanske det sitter någon tjej som har gjort en abort eller är gravid just nu. Det är en balansgång och man måste vara försiktig för att inte trampa någon på tårna.

På frågan hur lätt det är att prata om avancerade sexuella tekniker som analsex, svarade alla att det var svårt att prata om och att de inte tog upp saken om inte eleverna frågade. Om frågan kom upp var alla villiga att diskutera det, men det undveks i mesta möjliga mån.

Onani var ett ämne som delade respondenterna i två läger. Två av lärarna menade att det var något man självklart pratade om, då det var något som majoriteten hade personlig erfarenhet av. De övriga två menade att det kunde vara svårt då det är ett mycket personligt ämne både för läraren själv och eleverna.

Att prata om kärlek uppfattades som lätt av alla lärare. En lärare valde att alltid öppna sin period för sex- och samlevnad med att prata om just kärlek. Problematiken som en lärare hittade var att hitta rätt nivå. Denne uttryckte sig på följande vis:

Jag som vuxen tänker nog inte på samma sätt som eleverna. Jag har ju haft andra erfarenheter. Dessutom är kärlek så individuellt. Det känns inte likadant för alla.

Trakasserier och övergrepp var ett ämne som också behandlades som självklart, men fokus lades på övergrepp. En lärare betonar vikten av att prata om att den som blir utsatt för övergrepp är offret och att man som ung kan ta på sig skulden. Två lärare menade att det är svårt att dra gränsen mellan vad som betraktas som trakasserier och vad som är övergrepp.

Det är så viktigt att lära eleverna var gränsen går och att alla har sin egen gräns. Vissa tycker inte ens om att bli kramade av någon de inte känner ordentligt...

Tre av lärarna upplevde att det inte var några problem att arbeta med klasser med stor etnisk och religiös variation. Det var dock av vikt att tänka på att betona för eleverna att sex och samlevnad är mycket personligt och att man måste ta ställning själv.

Alla har inte samma bakgrund, men alla är intresserade och det gör att det ändå går ganska bra. De flesta förstår att man måste acceptera vad andra tycker.

Gymnasielärare

Båda lärare ansåg det vara lätt och självklart att arbeta med könsorganens byggnad.

Smittskydd var ett ämne som inte togs upp speciellt mycket av någon av lärarna. En av lärarna brukar ta upp sjukdomsbilder och undervisa kring de sjukdomar som man kan ådra sig.

Ungdomarna vet att man ska skydda sig för att inte bli sjuk. Men de behöver veta mer om vilka sjukdomar som finns och om man kan göra något åt dem.

En av lärarna kommenterade sin gradering angående preventivmedel att eleverna visste mycket om preventivmedel, men att det var viktigt att prata om vilka biverkningar olika preventivmedel kan ge. Den andra menade att denne kunde räkna upp ett antal preventivmedel, men att någon närmre diskussion sällan inträffade.

Abortfrågan var, i likhet med grundskollärans åsikter, svår att prata om, men viktig. Båda menade att detta var ett inslag som alltid kom upp beroende på att fosterutveckling finns med som en del i den lokala kursplanen.

Ingen av lärarna hade tidigare diskuterat analsex med sina elever. En av lärarna kommenterar saken så här:

Frågan har aldrig kommit upp. Det kanske är för att vi pratar mer om de anatomiska sakerna i gymnasiet jämfört med högstadiet.

På kärleksfrågan svarar den ena läraren att det inte är några problem att prata om ämnet men att det inte känns relevant i förhållande till vad som ska undervisas om. Den andra läraren menar att det inte tas upp alls.

Onani tas inte upp av någon av lärarna om inte frågan kommer upp. Dock ansåg båda att det kunde vara lite vanskligt att prata om.

Övergripping och trakasserier bedömde båda lärare som svårt att prata om och att det är en fråga som kräver diskussionsutrymme. Den ena läraren brukade ta upp frågan som en värderingsövning i samband med undervisningen om fosterutveckling.

I klasser med stor etnisk och religiös variation var ansåg en av lärarna att man som undervisande vägde sina ord mer. Den andra läraren menade att det inte påverkade dennes undervisning alls. Sistnämnda uttryckte:

Biologi är biologi och likadant för alla oavsett var man kommer ifrån. Den känslomässiga delen är sedan upp till var och en, men hur allt fungerar biologiskt kan man inte ändra på.

4.3.1 Gradering kring lärarens och skolans roll

Hur lätt är det att möta eleverna på deras egen nivå?

Hur lätt är det att planera undervisningen på ett ämnesövergripande sätt?

Hur lätt är det att planera undervisningen utifrån styrdokumentet?

Hur lätt är det att arbeta ihop med kollegor kring ämnet?

Hur mycket styrning får ni från rektorn?

Hur ofta förekommer samtal kring ämnet i forum där lärare möts?

Hur lätt är det att få tag i material?

Grundskollärare

Alla respondenter upplevde att det var mycket lätt att nå eleverna på deras egen nivå, då man kunde ana att elever i grundskolan i princip inte har några verkliga kliniska kunskaper.

Då det kom till att planera undervisningen på ett ämnesövergripande sätt var det mycket spridda svar. En del menade att det var väldigt lätt att jobba ihop med de andra lärarna kring ämnet, men två av dem uppgav att det var svårt då arbetsbördan på varje enskild lärare var hög och att det därav saknades tid.

Vi ska göra allt. Är det inte elever som behöver extra stöd, är det lappar som ska samlas in, betyg som ska fyllas i och prov som ska rättas. Det känns som man måste boka tid ett halvår i förväg om man ska jobba ihop.

Frågan kring styrdokumentet besvarades av samtliga tillfrågade med att de är väldigt svårtolkade, och att de blir svåra att följa. En lärare svarar på frågan på följande vis:

Egentligen är de inte alls svåra att följa. Det står ju nästan inget alls. Så det lilla som står där får man lätt in i undervisningen. Men det står ju inte hur mycket som ska in av varje del, så det får man ju fixa själv.

Att arbeta ihop med kollegor skapade problem hos hälften av de tillfrågade, som menade att tidsbristen och arbetsbördan var orsaken. Den andra hälften uppgav att det gick bra att arbeta ihop med kollegor, men detta främst kollegor som undervisar i samma ämne.

På frågan om rektorsansvaret svarade tre respondenter att det inte fanns någon styrning alls. De hade fått det fulla ansvaret att klara undervisningen själva. En av dessa respondenter svarade att denne inte ens visste att rektorn hade det övergripande ansvaret. En av de tillfrågade svarade att deras rektor tyckte att det var ett viktigt område av undervisningen och därför tog ett stort ansvar i utformningen av den lokala kursplanen.

Alla intervjupersoner uppger att de gärna vill prata mer om sex- och samlevnadsundervisningen men att det sällan finns tid för en riktig diskussion. En respondent säger att de aldrig talar om ämnet. Samtal förekommer på en skola, men då i stort sett bara i perioder då det sker undervisning. Den läraren säger:

När det sker en undervisning är det klart att man snackar en del om det med sina kollegor, tar upp frågor och liknande. Men annars är det inget som har prioritet ett...

Materialfrågan var på de flesta skolor en ren ekonomisk fråga. En lärare uppger att denne tar ner mycket material från Internet och beställer gratismaterial från RFSU, RFSL och Folkhälsoinstitutet. Lärarna menar att det inte finns någon materialbrist och att det finns mycket goda möjligheter för användning av dessa, men att allt som medför en kostnad innebär problem.

Gymnasielärare

Den ena respondenten tyckte att det var relativt lätt att möta eleverna på deras egen nivå. Den andra tyckte att detta medförde problem och uttryckte sig på följande vis:

I en gymnasieklass finns elever som har haft sexualdebut i lika stor utsträckning som de som inte haft det. En del vill veta om graviditet för att de snart vill bilda familj. Andra har helt andra frågor...

Att planera ämnesövergripande var för båda lärarna helt omöjligt. De hade ingen direkt kontakt med lärare från andra ämnesblock annat än under stora konferenser. En av respondenterna menade dock att det hade varit trevligt att kunna ämnesintegrera ämnet med andra lärare.

Båda lärare använde sig av den lokala kursplanen för att få stöd för sin undervisning. De menade dock att det inte fanns stöd i de nationella kursplanerna för sex- och samlevnadsundervisning.

På frågan om hur lätt det var att arbeta ihop med kollegor svarade båda att det inte gick annat än med kollegor som undervisade i samma ämnen.

Ingen av respondenterna fick styrning från rektorn. En kommenterade på detta vis:

Rektorn har så många administrativa arbetsuppgifter. Det kan inte finnas en möjlighet för honom att gå in och styra ett litet ämnesområde mitt i ett stort ämne som biologi.

En av respondenterna kommenterade frågan om hur ofta en diskussion om ämnet förekommer med att det inte skapas några egentliga forum. Båda menade att de i princip bara träffade sina kollegor under konferenser eller kafferaster.

På kafferasten vill man mest bara vila hjärnan och ta det lugnt en stund. Man pratar om andra saker, familj, idrott och sådant. Att vara gymnasielärare är ju egentligen ett självständigt arbete.

Båda intervjuade upplevde att det var lätt att få tag på undervisningsmaterial. De menade att de fick lov att köpa in något litet material varje år, men att det inte var högprioriterat. Att köpa annat ansågs viktigare. Internet är en källa som används mycket. Angående inköp sa en lärare:

Vi har lite pengar att röra oss med, men det känns viktigare att köpa in annat material, som till exempel kemikalier och laborationsmaterial.

4.4 Lärarens roll och diskussionen mellan lärare

Finns det ett ständigt pågående samtal mellan kollegorna angående sexualundervisningen?

Om inte, skulle detta behövas? Varför/Varför inte?

Skulle du önska att det fanns ett större kollegialt utbyte kring ämnet? Varför/varför inte?

Utvärderas undervisningen gentemot målen och i så fall hur, och vilken uppföljning ger detta?

Övriga tillägg?

Grundskollärare

Samtliga respondenter tycker att det behövs en ständig diskussion bland kollegorna för att behandla sex- och samlevnadsundervisningen, dels för att få nya idéer och för att komma överens om riktlinjer. Två lärare svarade att det kan finnas en diskussion under vissa perioder mellan de lärare som undervisar i samma ämne. En respondent svarade att det inte finns en diskussion men att denne önskar att det fanns, för att det förmodligen skulle utveckla ämnet i en positiv riktning. På en skola finns en diskussion där även rektorn deltar och där konstruktiv kritik kan framföras. På frågan om varför det bör finnas en diskussion svarar en lärare:

Vi jobbar med elever som är mitt i sin utveckling till vuxna människor. Det är så mycket som snurrar i deras huvuden och om man snackade mer om det kanske vi skulle kunna hjälpa eleverna mer... att bli starka unga människor.

Ett större kollegialt utbyte skulle enligt respondenterna leda till en kvalitetsmässigt bättre undervisning. Man får även möjligheten att utbyta material och erfarenheter. Alla lärare menar att det behövs mer utbyte mellan kollegorna, men att tidsbrist omöjliggör detta. Endast en lärare säger att skolan ger tid till att diskutera sex- och samlevnadsundervisningen med

alla kollegor i arbetslaget. En annan lärare uppger att kollegorna förvisso träffas varje vecka, men att man behöver diskutera andra saker, som till exempel betyg och problem som uppstått under veckan.

Alla lärare uppger att de utvärderar undervisningen, men detta sker på olika sätt. En lärare gör skriftliga utvärderingar som läraren själv och sedan rektorn får del av. De övriga frågar eleverna muntligt vad de tycker. En av lärarna låter eleverna läsa de lokala målen för sex- och samlevnadsundervisningen och att de sedan får ta ställning till om målen uppfylls eller inte. Läraren med de skriftliga utvärderingarna kommenterade dessa såhär:

Om man gör en ordentlig utvärdering märker man själv och inte minst rektorn att det är ett viktigt ämne. Om utvärderingarna är bra kan man få mer pengar till undervisningen...

Som övrigt tillägg sa en av lärarna:

Sexualundervisning är skolans mest tacksamma ämne. Det är ingen som inte är intresserad. Eleverna anser själva att de behöver veta mycket för att de ska bli bra vuxna.

Gymnasielärare

Ingen av lärarna ansåg att det pågick ett samtal kring sex och samlevnad. Det kan dyka upp en diskussion under de perioder då undervisning pågår, men inte annars, och endast med kollegor som undervisar i samma ämne. Den ena läraren anser att det absolut behövs ett samtal av denna art för att utveckla gymnasiet undervisning då den har hamnat på efterkälken. Den andra läraren menar att det inte är speciellt viktigt då sex- och samlevnadsundervisning inte står som en uttalad del i kursplanerna.

Båda lärarna önskar att det fanns ett större kollegialt utbyte kring undervisningen i ämnet. Det hade berikat och givit nya exempel på undervisningsmetoder. En av lärarna menar att detta kunde göras direkt innan det var dags för undervisningsperioden. Denne menade även att det främst behövdes att lärare i de naturvetenskapliga ämnena var de som behövde prata.

Undervisningen utvärderas hos båda lärarna skriftligt, men utvärderingen görs för hela kursen och därmed är sex- och samlevnadsundervisningen bara en liten del i helheten. På den ena

skolan bifogas ett utdrag av kursmålen till varje utvärdering, så att eleverna har något att jämföra med. Den ena läraren menade att denne själv läste utvärderingarna och försökte utgå från dessa inför nästa kurs. Den andra gjorde det samma och vidarebefordrade sedan dessa till rektorn. Denne kommenterade detta:

Det är viktigt att jag får veta vad eleverna egentligen har tyckt om min undervisning. Jag kan ju inte bedöma det bara på hur de presterar och betar sig på lektionerna.

4.5 Analys av resultat

Efter de intervjuer vi haft med våra sex respondenter har vi funnit att det på de flesta skolor saknas en diskussion kring sex- och samlevnadsundervisningen. Vi ska här lyfta fram de huvudsakliga skälen till att diskussionen inte fungerar samt vilka möjligheter som finns för att få den att fungera, baserat på våra intervjuer. Vi kommer även att göra sammanfattningar av de delar i undervisningen vilka upplevs som problematiska.

Ett av de tyngst vägande skälen till att det inte finns en diskussion pekar på att lärarna har en stor arbetsbörda. Samtidigt som de ska vara klassföreståndare och vad detta innebär med allt ansvar, ska de planera och förbereda sina egna lektioner. Detta i kombination med prov och läxor som ska rättas, skapas en tidsbrist, vilken inte ger möjlighet till någon större kollegial kontakt. Framför allt i grundskolan var detta tydligt. Vid de tillfällen som lärare verkligen satte sig ner och pratade med varandra var det andra saker som var viktigare.

På gymnasieskolan var tidsbristen inte lika uppenbar, men den kollegiala kontakten saknades. Detta hänvisades till att man arbetade mycket självständigt och inte träffade sina kollegor från andra ämnesblock särdeles ofta.

Sex- och samlevnadsundervisning är att betrakta som ett mycket känsligt ämne, då sexualitet är något som alla äger och som är högst individuellt. Nästan alla tillfrågade menade att det inte var några problem att prata om de anatomiska delarna, såsom könsorganens byggnad. Dessa delar betraktades som självklara och viktiga. Det som kunde skapa mer problem var känslomässiga aspekterna, som att prata om aborter och avancerade tekniker. Detta kan bero på att de flesta har svårt att prata om känslor på ett konkret sätt, utan att blanda in egna

värderingar. Skolan bör, enligt kursplaner ju förmedla en så neutral och allsidig bild som möjligt, men detta upplevs som svårt när det handlar om just sex som ligger så nära var och en. Flera av respondenterna uppgav att det var svårt att bedöma vilken nivå eleverna befann sig på och därmed vad som krävde fokus. Onani var ett exempel på ett ämne som upplevdes som mycket personligt och som lärare tvekade inför att behandla annat än övergripande om frågan inte kom upp. Detta verkade vara en modell som flera lärare använder sig av, att helt enkelt undvika de svårare frågorna.

På de flesta skolor har delegerat ut ansvaret för sex- och samlevnadsundervisningen till biologilärarna. Endast på en skola deltar rektorn aktivt i en diskussion kring undervisningen. Rektorn syns inte ta det ansvar som står tilldelat denne enligt styrdokumentet. Som rektorn har man ett stort administrativt ansvar, vilket torde borga för att man delegerar ut ansvaret. Detta kan bidra till att lärarna känner att sex- och samlevnadsundervisningen är bortprioriterad. Rektorn är även den som har ansvaret för ekonomin, vilken många flertalet lärare i grundskolan ansåg vara ett problem. Knappa medel innebär att man tvingas prioritera vad man ska köpa in och vad man ska lägga pengar på. Material till sex-samlevnadsundervisningen får inte kosta pengar. Fortbildning för lärarna blir då inte heller aktuellt om det medför en kostnad för skolan. Lärarna får alltså ingen input av nya idéer och information, och därför skapas inga möjligheter till utvecklad diskussion.

Genom intervjuerna är det tydligt att flertalet lärare har önskemål om att utveckla sitt ämne och vill föra en diskussion kollegor emellan. De tror att det är viktigt för att få nya idéer och infallsvinklar och för att sex- och samlevnad bör behandlas som ämnesövergripande. Intervjuade lärare använder sig gärna av nytt material och några av dem söker aktivt efter material som går att beställa gratis. Det tyder på en vilja från lärarens sida och att denne hela tiden vill sträva framåt i sin undervisning. Några av respondenterna uppgav att de hade skaffat fortbildning själva på sin fritid genom olika förbund och myndigheter, men att skolan inte stöttat detta ekonomiskt. Man ska dock inte ta för givet att detta gör undervisningen bättre, men de som hade deltagit i denna typ av aktiviteter verkar ha sett det som givande.

5. Diskussionsdel

5.1 Diskussion och slutsatser

De flesta lärare som undervisar i sex- och samlevnad tror på ämnet och tycker att det är viktigt. De menar att det kanske är det mest tacksamma ämne som finns att undervisa i och att eleverna visar ett genuint intresse. Enligt Centerwall (1995) handlar sex- och samlevnadsundervisning om längtan, prövningar och verkligheten som hör till när man blir vuxen. Ungdomar vill veta hur det är att bli vuxen och att leva ihop med någon.

Samlevnadsundervisning är kanske även att betrakta som något som alla människor på väg in i vuxenlivet likaväl som de som är vuxna behöver.

Alla lärare utom en betonade att de ville utveckla sin undervisning. Ledningen från styrdokumentet är inte särdeles tydlig och lärarna tvingas att själva bilda en uppfattning om vad som ska ingå i sex- och samlevnadsundervisningen. Tyvärr gör detta att många litat till de biologiböcker som eleverna har, och därför inte söker nytt material. Vi tror att detta beror på att lärarna känner sig osäkra och därför inte vågar ge sig ut och söka efter eget material. Vissa lärare gör ändå detta, och vi tror att detta höjer kvaliteten på undervisningen.

Något som framkom i vår undersökning i likhet med till exempel Centerwall(2005) är att många lärare upplever att de direktiv och läroplaner som finns kring sex- och samlevnadsundervisningen är svåra att tyda och att de inte ger några egentliga riktlinjer.

På skolorna saknas en diskussion kring sex- samlevnadsundervisning i de flesta fall. Enligt Skolverkets utredning (Skolverket, 1999) bidrar en diskussion till kvalitetsmässigt bättre undervisning. På alla sätt ger detta ett mervärde, och särskilt på de skolor där undervisningen är ämnesintegrerad. I intervjuerna framkom att respondenterna hade många bra förslag på vilka ämnen man skulle kunna inkorporera i undervisningen och de har förmodligen även tankar på hur detta skulle kunna ske. Det finns alltså en vilja hos lärarna att arbeta ihop, men som intervjun tyder på saknas tid. De flesta lärare dryftar ämnet med kollegor som undervisar i samma ämne, men sällan med lärare med andra undervisningsämnen. Här skulle rektorn kunna komma in och samordna så att det skapas en ämnesövergripande diskussion.

Attityden till sex- och samlevnadsundervisningen fann vi vara entydig: att den är viktig och att den behövs som motvikt till samhällets bild, vilken på senare år har kommit att bli starkt sexualiserad. Detta är något som även kan styrkas enligt Bäckman (2003). Lärare vill ge en bild av sex som något som är viktigt och kärleksfullt, men vill även belysa riskerna. Samtliga menar att det är viktigt att prata om hur man skyddar sig mot sjukdomar och oönskade graviditeter. På gymnasiet menar en av lärarna att det även är viktigt att prata om graviditeter som något positivt och att man ska veta hur utvecklingen fungerar hos foster.

Vår undersökning visar att lärare vill utveckla sin undervisning och vill prata om sex och samlevnad med deras kollegor. De vill fortbilda sig, men deras arbetsbörda är tung och de har få möjligheter att vidga sin kunskapsvy. Som Centerwall(1995) och vi tidigare pekat på är sex- och samlevnadsundervisning något som kan uppfattas som mycket känsligt, även av läraren själv då ämnet ligger nära en själv.

Vi har kommit fram till att ekonomi och tidsbrist är en av de främsta anledningarna till att det inte finns en fungerande diskussion mellan lärare inom sex- och samlevnadsundervisningen.

Det finns många möjligheter att skapa en diskussion, men här måste skolan tillföra medel och avsätta tid som endast läggs på denna diskussion, detta med anledning av att lärarna är positiva till ämnet. Rektorn är den som i detta fall bär det övergripande ansvaret.

Undersökningen visade att en del lärare kände en viss oro över hur man ska bemöta alla slags elever, särskilt elever med annan etnisk bakgrund än svensk, är något som inte diskuteras särdeles mycket i befintlig litteratur och undersökningar. På hela taget verkar lärare vara osäkra på vad de ska förmedla, vilket återknyter till hur målen inom ämnet är utformade. För att minska denna osäkerhet anser vi att det skulle behövas fler utbildningar och referensmaterial som kan stödja lärarna i deras uppgift och gärning.

5.2 Validitet och reliabilitet

Intervjun byggde på pragmatisk validitet där vikten lades på intervjupersonens verbala yttrande, där kunskapsanspråket uppnåddes genom dialog (Kvale, 1997).

Vår intervju hade en låg grad av strukturering och en låg grad av standardisering. De svar som erhöles var alltså inte förutbestämde. Då vi sammanställde våra intervjuer märkte vi att vi inte fick uttömmande svar på samtliga frågor av samtliga lärare. Vissa lärare valde dock att

kommentera alla sina svar lägre. För bättre svar hade vi kunnat be om mer exempel och att vi själva varit med och diskuterat aktivt med respondenterna.

Vi kunde även ha använt oss av observationer och tolkningar som den pragmatiska validiteten bygger på (Kvale, 1997). Innan vi gjorde intervjuerna försökte vi tänka på vilken typ av svar vi ville få och vilka tendenser vi hoppades att se i svaren. Vi ville få fram den sanning som leder till önskat resultat (Kvale, 1997). Vi var även noga med att läsa in oss på ämnet och de styrdokument som finns i sex- och samlevnad.

Då det gäller tillförlitligheten är det möjligt att det finns brister. Vi som uppsatsförfattare ser gärna att respondenterna svarar på ett sådant sätt att de hypoteser vi satt upp för oss själva stärks.

Tillika kan respondenterna ha svarat på det sätt de finner lämpligt och inte nödvändigtvis svarat med den absoluta sanningen. De lärare som intervjuats är representativa för det ämne vi behandlar, men med ett större urval av respondenter hade man kanske kunnat se tydligare mönster i svaren.

5.3 Förslag till framtida forskning

Då vi har arbetat med vårt examensarbete har det under tiden kommit upp frågor. Frågor som man kan forska vidare på är: saknas det dialog inom andra ämnen? Detta för att se om det finns ämnen som är lättare kontra svårare att föra dialog inom. Forskning kan även göras om hur utbytet av skolor emellan inom samma kommun. Varför avsätts inte mer pengar på sex- och samlevnadsundervisningen och fortbildning inom detta ämne? Detta, och fortbildning i allmänhet, hade kanske kunnat bidra till att höja statusen för läraryrket.

6. Sammanfattning

Vi är två blivande biologilärare, varav den ena av oss ska undervisa i grundskolan och den andra ska undervisa i gymnasieskolan. Vi vill belysa hur sex- och samlevnadsundervisningen fungerar ute i skolorna och om det finns en levande diskussion mellan lärarna som behandlar just denna undervisning. Genom en strukturerad intervju ville vi ta reda på om den diskussionen existerade och vilka hinder som finns för att den inte ska göra det. Tillika ville vi se om det fanns möjligheter för att denna diskussion skulle kunna uppstå. Frågorna i intervjuerna var förutbestämda, men gav respondenten möjlighet till öppna svar.

Skolverkets utredning (1999) menar att det finns allvarliga brister i sex- och samlevnadsundervisningen. Denna utredning visade även att kvaliteten varierar starkt. De skolor som granskades delades in i olika klasser beroende på hur varierande och allsidig undervisningen var, och hur väl ämnet integrerades i övrig undervisning än biologi. Vissa skolor bedömdes ha mycket god undervisning, andra inte. Nilsson (2005) gjorde under 2005 en undersökning på några av de granskade skolorna och hon uppger att av de grundskolor som placerades i den lägsta klassen i utredningen, är det ännu inte någon av dessa som har gått upp en klass. Enligt rektorn på en av dessa skolor är det svårt att entusiasmera och hitta nya arbetssätt, speciellt om man i personalstyrkan har en hög medelålder. Bristande medel är även en orsak som nämns till att man inte lyckats lyfta undervisningen.

Eftersom vetenskapen är växande leder detta till att tankarna på ett område i detta fall sexual- och samlevnadsundervisning sätts i samband med andra tankar på andra områden/ämnen och detta leder till att begrepp och teorier utvecklas i ett komplicerat samspel mellan teoretisk spekulering och empirisk prövning (Sjöberg 2000). Detta kan vara en annan anledning varför inte diskussionen mellan lärare fungerar.

Det som kan vara avgörande för varför en rektor på en skola inte prioriterar sexual- och samlevnadsundervisningen kan dels beror på att i ämnet finns det inte någon skarp gräns mellan de ämnesmässiga och pedagogiska (Sjöberg 2000). Även bedömning av ämnet kan vara administrativt och schematiskt enklare med andra ämnen. (Sjöberg 2000)

En sak som kan vara intressant varför inte diskussionen mellan lärare fungerar kan bero på att lärarna är knutna till flera ämnen som leder till att kunskaperna inte blir integrerad utan istället uppdelad efter traditionella ämnesgränserna. De är få lärare som har kompetens i alla ämnena som ingår i det integrerade skolämnet. Detta leder till att lärarna känner sig både reellt och formellt främlade inför pedagogiska nyskapelser som bygger på andras principer än deras egen grundutbildning. Detta kan vara en anledning varför det inte fungerar. (Sjöberg)

Resultaten av vår undersökning visar att det på de flesta ställen saknas en diskussion, men att lärare gärna vill ha en. Respondenter uppgav att en ständig tidsbrist och en tung arbetsbörda var ett huvudskäl till att diskussionen inte fungerade. Även brist på medel hade en stark påverkan då lärare inte fick möjlighet till fortbildning, vilket är ett sätt att ge inspiration och väcka tankar. I intervjuerna skiljde sig grundskollärarens uppgifter från gymnasielärares, men inte på ett avgörande sätt.

De slutsatser vi drar av resultatet är att det finns goda möjligheter till en bra diskussion om rektorn kunde gå in och prioritera denna undervisning högre, både med tid och ekonomiska medel. Det viktigaste är att lärare får mötas och reflektera kring ämnet. På det sättet avdramatiseras ett av de ämnen som det finns flest föreställningar och tabun kring.

Referenser

- Bäckman, Maria. (2003). *Kön och hälsa*, Makadam förlag
- Centerwall, Erik. (1995). *Kärlek känns! Förstår du*, Liber Distribution.
- Centerwall, Erik. (2005). Obligatorisk sexualundervisning – perspektiv på tre handledningar, *Hela Livet – 50 år med sex- och samlevnadsundervisning*. s. 35-46. Liber Distribution
- Giota, Joanna/Lander, Rolf. (2004). *Samtal om sex och samlevnad*, IPD-rapporter Nr 2004:08, Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs Universitet
- Ito, Kristen/ Gizlice, Ziya/ Owen-O'Dowd, Judy/ Foust, Evelyn/Leone, Peter/ Miller, William (2006) *Parent Opinion on Sexuality Education in a State with Mandated Abstinence Education: Does Policy Match Parental Preference?* University of North Carolina
- Knöfel Magnusson, Anna. & Olsson, Hans. (2005) Lärarutbildningen och sex- och samlevnadsundervisningen, *Hela Livet – 50 år med sex- och samlevnadsundervisning*. s.217-224. Liber Distribution
- Kvale, Steinar. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Studentlitteratur
- (1969) *Lgr-69, Läroplan för grundskolan*, Svenska Utbildningsförlaget Liber AB
- (1980) *Lgr-80, Läroplan för grundskolan*, Liber Utbildningsförlaget
- Lpf-94. (2001), *Lärarens handbok*, Stockholm, Lärarförbundet
- Lpo-94. (2001) *Lärarens handbok*, Stockholm, Lärarförbundet
- Nilsson, Agneta. (2005) På jakt efter kvalitet – vad hände efter kvalitetsgranskningen? *Hela Livet – 50 år med sex- och samlevnadsundervisning*. s.171-198. Liber Distribution
- Olsson, Hans (2005) Det ska fan vara sex- och samlevnads lärare. *50 år med sex- och samlevnadsundervisning*. s.225-234. Liber Distribution
- Patel, Runa/Davidson, Bo (2003). *Forskningsmetodikens grunder : att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Studentlitteratur
- Pittman, Vickie (2006). *Comprehensive Education or Abstinence-Only Education*. Chicago State University
- Skolverket (1999), Sex- och samlevnadsundervisningen. *Nationella kvalitetsgranskningar. Skolverkets rapport nr 180*. Liber Distribution
- Skolverket (2005). *Kursplan för naturorienterade ämnen*.
<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0607&infotyp=23&skolform=11&id=3878&extraId=2087>
- Skolverket (2006). *Redovisning av regeringsuppdraget om kursplaner för gymnasieskolan 2007*, <http://www.skolverket.se/publikationer?id=1553>

Skolöverstyrelsen, 1977, *Samlevnadsundervisning*, Liber Förlag, ISBN 91-47-02512-3

USSU, 1971, *Sexualitet och samlevnad*, Liber

2001, *Lärarens handbok*, Stockholm, Lärarförbundet

<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=410&typ=mot&rm=1993/94&bet=Ub680>

<http://www.rfsu.se/historik.asp>

http://www.rfsu.se/viktiga_artal_och_reformer.asp

Bilaga 1

Bakgrundsfrågor

- Undervisar i vilka åldrar?
- Kön + ålder?
- Huvudämnen som du undervisar i?
- Hur länge har du varit verksam?
- Vilka åldrar har du undervisat i under din karriär?
- Vad anser du är en god sex- och samlevnadsundervisning?

Intervjufrågor

Sex- och samlevnadsundervisningen på din skola

- Vilken roll anser du att skolans sex- och samlevnadsundervisning har gentemot den bild som samhället ger av sexualitet och relationer?
- Anser du att kunskapsområdet är ämnesövergripande? Varför/varför inte?
- Hur satsar skolan på fortbildning inom detta område för personalen?
- Är det någon skillnad beroende på om man är manlig eller kvinnlig undervisande lärare? Vilka skillnader?

Gradering av olika ämnesområden inom sexualundervisningen

- Hur lätt är det att prata med elever om könsorganens byggnad?
- Hur lätt är det att prata med eleverna om smittskydd?
- Hur lätt är det att prata med eleverna om preventivmedel?
- Hur lätt är det att prata med eleverna om aborter?
- Hur lätt är det att prata med elever om avancerade sexuella tekniker som till exempel analsex?
- Hur lätt är det att prata med eleverna om onani?
- Hur lätt är det att prata med elever om att vara kär?
- Hur lätt är det att prata med elever om övergrepp och trakasserier?
- Hur lätt är det att undervisa i sex- och samlevnad i klasser med en stor kulturell, religiös och etnisk variation?

Gradering kring lärarens och skolans roll

- Hur lätt är det att möta eleverna på deras egen nivå?
- Hur lätt är det att planera undervisningen på ett ämnesövergripande sätt?
- Hur lätt är det att planera undervisningen utifrån styrdokumentet?
- Hur lätt är det att arbeta ihop med kollegor kring ämnet?
- Hur mycket styrning får ni från rektorn?
- Hur ofta förekommer samtal kring ämnet i forum där lärare möts?
- Hur lätt är det att få tag i material?
- Lärarens roll och diskussionen mellan lärare

Lärarens roll och diskussionen mellan lärare

- Finns det ett ständigt pågående samtal mellan kollegorna angående sexualundervisningen? Om inte, skulle detta behövas? Varför/Varför inte?
- Skulle du önska att det fanns ett större kollegialt utbyte kring ämnet? Varför/varför inte?

- Utvärderas undervisningen gentemot målen och i så fall hur, och vilken uppföljning ger detta?
- Övriga tillägg?

Följdfrågor

- Kan du ge exempel?
- Hur menar du då?
- Kan du berätta mer?
- Varför?